

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ REVIEW OF ECONOMIC SCIENCES

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ • CONTENTS

Α. Παπαδούλης - Γ. Πετράκος - Γ. Ψυχάρης Πολιτικές επενδυτικών κινήτρων και περιφερειακή ανάπτυξη: επισκόπηση και πρώτη αξιολόγηση	5
Μιχαήλ Ν. Διακομιχάλης Δυνατότητες – Προοπτικές ανάπτυξης του Διασυνοριακού Εμπορίου της Δωδεκανήσου	41
Χρήστος Κόλλιας - Σουζάννα Παλαιολόγου Μια εμπειρική διερεύνηση του εξοπλιστικού ανταγωνισμού Ελλάδος - Τουρκίας: 1950-1999	65
Dritsakis Nikolaos - Metaxoglou Konstantinos An economic growth model for Austrian economy based on co-integration analysis	89
Ιωάννης Δ. Μπουρής Τα δικτυώματα PERT/CPM & GERT ως μεθοδολογικά πρότυπα ανάλυσης κοινωνικών συστημάτων	99
Δημήτριος Σ. Σαλαμούρης - Γεώργιος Εμμ. Χάλκος Συγκριτική Θεώρηση Κριτηρίων Επενδυτικών Επιλογών: Μια μη-παραμετρική ανάλυση για τον Τραπεζικό Τομέα την περίοδο 1999-2001	127
Χρήστος Σαρμανιώτης Συμπεριφορά παραπόνων του καταναλωτή: Θεωρητικά και μεθοδολογικά ζητήματα – αναγκαιότητα διεξαγωγής σχετικής έρευνας και στην Ελλάδα	149
Dimitrios G. Mavridis Intellectual capital and its impact on the performance of Greek listed firms	159
Παρουσιάσεις Συνεδρίων Conference Review	177
Βιβλιοκριτική - Book Review	181

5

ΤΕΥΧΟΣ
2004

ΕΚΔΟΣΗ
Τ.Ε.Ι. ΗΠΕΙΡΟΥ

PUBLISHED
BY THE T.E.I.
OF EPIRUS

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΗ - BOOK REVIEWS

Μιχάλης Κονιόρδος

Αν. Καθηγητής
Τ.Ε.Ι. Ηπείρου

Σύμβουλος
Καθηγητής
Ελληνικού
Ανοικτού
Πανεπιστημίου

R.L. Heilbroner

**«ΟΙ Φιλόσοφοι
του Οικονομικού Κόσμου»**

Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 1999

Οι φοιτητές των οικονομικών σχολών –τουλάχιστον οι πρωτοετεί– συνήθως πλήττουν. Αυτό δεν είναι καθόλου περιεργό. Σύμφωνα με την αντίληψη που επικρατεί ευρύτερα, τα οικονομικά είναι μια πραγματική έρημος άνυδρου λόγου. Για να πούμε την αλήθεια, μεγάλος μέρος τους είναι. Ο φοιτητής της οικονομικής επιστήμης πρέπει να είναι προετοιμασμένος να καλύψει μεγάλες αποστάσεις χωρίς να εντοπίσει ούτε μια πρόταση με αναζωογονητικό περιεχόμενο. Για να μπορέσει να τελειώσει κανείς κάποια από τα σπουδαία κείμενα, χρειάζεται πολλές φορές, την αντοχή καμήλας και την υπομονή αγίου.

Ωστόσο, δεν ανήκουν όλα τα οικονομικά συγγράμματα σε αυτήν την κατηγορία. Υπάρχουν έργα που είναι ζωντανά, προκλητικά και συναρπαστικά, κι ακόμη περισσότερα που είναι αρκετά ενδιαφέροντα, πειστικά ή σημαντικά, ώστε να δικαιολογούν κάποιο κόπο και προσπάθεια.

Το βιβλίο του R.L.Heilbroner «Οι Φιλόσοφοι του Οικονομικού Κόσμου» ανήκει, σίγουρα, στην κατηγορία εκείνη των συγγραμμάτων που είναι σε θέση να συναρπάσουν και να προτρέψουν τον αναγνώστη να ταξιδέψει στον κόσμο της οικονομίας. Πρόκειται για ένα βιβλίο που αφηγείται κάτι πολύ περισσότερο από την ιστορία της οικονομικής σκέψης: ο αναγνώστης αποκτά το προνόμιο να απολαύσει την εξέλιξη της οικονομικής θεωρίας ιδωμένης ως βιογραφίας.

Το φυσικό χάρισμα του Heilbroner να διηγείται μια ιστορία με γλαφυρότητα και ηθογραφικό μάτι, που περιλαμβάνει τη διεισδυτική παρατήρηση ανάμεικτη με τη χιουμοριστική αποστασιοποίηση, μαζί με μια θαυμαστή ικανότητα να αναπλάθει τη γένεση μιας θεωρίας μέσα από την ανασύσταση της προσωπικής και κοινωνικής εμπειρίας του δημιουργού της, επιτυγχάνει ένα ασυνήθιστο διδακτικό αποτέλεσμα: «Στα χρόνια που πέρασαν, οι Φιλόσοφοι του Οικονομικού Κόσμου πούλησαν περισσότερα αντίτυπα απ' όσα μπορούσα ποτέ να φανταστώ και, όπως μου έχουν πει, έχουν παρασύρει δεκάδες χιλιάδες ανύποπτα θύματα να σπουδάσουν οικονομικά. Φυσικά, δεν μπορώ να θεωρηθώ υπεύθυνος για τους κόπους που τους στοίχισε αυτή η απόφασή τους, είχα όμως την ικανοποίηση να ακούσω από αρκετούς οικονομολόγους ότι το ενδιαφέρον τους γι' αυτή την επιστήμη ξύπνησε για πρώτη φορά λόγω της εικόνας των οικονομικών που παρουσίαζε το βιβλίο μου»⁽¹⁾.

Το βιβλίο αποτελείται από έντεκα κεφάλαια, στα οποία παρουσιάζεται με σύντομο αλλά ουσιαστικό περιεχόμενο η πνευματική διαδρομή των οικονομολόγων για την ανάπτυξη, ερμηνεία, πρόγνωση και πρόβλεψη της λειτουργίας και πορείας του «οικονομικού κόσμου». Ο συγγραφέας, μολονότι επισημαίνει ότι η στενή οικονομική ερμηνεία του κοινωνικού γίνεσθαι αποστερεί αίγλη από τη σύγχρονη οικονομική επιστήμη, δεν εγκαταλείπει την παραδοσιακή αγγλοσαξονική προσέγγιση της ιστορίας και της οικονομικής σκέψης, παραλείποντας τη διασύνδεσή της με την αρχαία ελληνική σκέψη και επίδραση.

Έχοντας αυτό το – ελάχιστο, συγκριτικά με το συνολικό αποτέλεσμα – μειονέκτημα, το βιβλίο αρχίζει το ταξίδι του με το «πλοίο της ιστορίας» από το τέλος του μεσαίωνα και τις απαρχές της εμποροκρατίας και καταλήγει στα μέσα του 20^{ου} αιώνα.

Ο συγγραφέας με συντομία σκιαγραφεί το θεωρητικό και εμπειρικό περιβάλλον μέσα στο οποίο διαβίωσαν οι σημαντικότεροι οικονομικοί στοχαστές, για να δείξει τις ανησυχίες τους, τα ενδιαφέροντά τους και τον τρόπο που αυτά τους ώθησαν στην ανάπτυξη συγκεκριμένων ιδεών και θεωριών. Διατρέχοντας τις σελίδες, οι φιγούρες των Smith, Ricardo, Marx, Keynes, Schumpeter κ.α. προκαλούν με την διαφορετική τους προσωπικότητα και τις θεωρητικές τους προτάσεις και λύσεις απόλαυση στον αναγνώστη, που αντιλαμβάνεται ότι οι οικονομολόγοι ασκώντας ο ένας κατά του άλλου διάφορες κριτικές, αντιρρήσεις και αμφισβητήσεις, δημιούργησαν διαφορετικά «οράματα» για τον οικονομικό κόσμο.

(1) «Οι Φιλόσοφοι του Οικονομικού Κόσμου», R.L. Heilbroner, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, 1999.

Ιδιαίτερη μνεία θα πρέπει να γίνει για το τελευταίο κεφάλαιο με τίτλο «Το τέλος της Φιλοσοφίας του Οικονομικού Κόσμου;». Εδώ, ο Heilbroner θέτει επί τάπητος το ερώτημα: προς ποια κατεύθυνση οδεύει η οικονομική σκέψη και κατ' επέκταση η οικονομική επιστήμη στις απαρχές του 21^{ου} αιώνα; Ή διαφορετικά ειπωμένο, το τιμόνι της σύγχρονης οικονομικής θα το κρατήσει η μαθηματικοποίηση της επιστήμης αυτής ή το «όραμα» για την κοινωνική της χρησιμότητα;

Ένα από τα μεγαλύτερα εμπόδια στην κατανόηση της σύγχρονης οικονομικής είναι ο πολλαπλασιασμός των αντιμαχόμενων σχολών της, ιδιαίτερα δε της Μακροοικονομικής. Οι ίδιοι οι καθηγητές συχνά απορούν πως είναι δυνατόν οι φοιτητές να κατανοούν το αντικείμενο αυτό, όταν η επιστήμη αυτή – και ιδιαίτερα η Μακροοικονομική – είναι σε τέτοιο βαθμό διαιρεμένη.⁽²⁾

Ο πρόεδρος Truman έλεγε κάποτε ότι θα ήθελε να βρει ένα μονόχειρα οικονομολόγο, διότι όταν ρωτούσε τους οικονομολόγους του να τον συμβουλεύσουν τι να κάνει, εκείνοι του απαντούσαν πάντοτε «On the one hand, ...on the other hand, ...»⁽³⁾. Είναι χαρακτηριστικό επίσης ότι «η οικονομική επιστήμη είναι η μόνη επιστήμη όπου δύο άνθρωποι που διατυπώνουν εκ διαμέτρου αντίθετες απόψεις μπορούν να μοιραστούν ταυτόχρονα το Νόμπελ την ίδια χρονιά!»⁽⁴⁾

Το βιβλίο του Heilbroner, είναι σε θέση να ανατρέψει αυτή τη θολή εικόνα για την οικονομική επιστήμη και κατ' επέκταση για την οικονομική σκέψη. Είναι σε θέση να αποτελέσει ένα ασφαλές πρώτο βήμα για να εισαχθεί ο πρωτοετής φοιτητής στον κόσμο της οικονομίας.

Συζητώντας κατά καιρούς με διδάσκοντες στα ΑΕΙ –όπου προσφεύγουν οι φοιτητές των ΤΕΙ για την απόκτηση μεταπτυχιακού διπλώματος– μου έχει κατ' επανάληψη επισημανθεί η απουσία επαρκούς θεωρητικής γνώσης των αποφοίτων τους. Εκτιμώ ότι για τις οικονομικές σχολές των ΤΕΙ, ιδιαίτερα μετά την ανωτατοποίησή τους, καθίσταται επιβεβλημένη η εισαγωγή ενός αυτοτελούς μαθήματος σχετικού με την εξέλιξη της οικονομικής σκέψης. «Οι Φιλόσοφοι του Οικονομικού Κόσμου» μπορούν να αποτελέσουν το κύριο εφόδιο ενός τέτοιου εγχειρήματος.

(2) «Οικονομική», Samuelson-Nordhaus, Α' τόμος, 16^η Διεθνής Έκδοση, Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα, 2000.

(3) «Αρχές Οικονομικής», Ν. Gregory Mankiw, Α' τόμος, Εκδόσεις Τυποθήτω – Δαρδανός, Αθήνα, 2001.

(4) <http://netec.wustl.edu/JoKEc.html>.